

LITTERATUR

KONSERVATIV IDÉPOLITIK

Av Gunnar Unger

Inom svensk statsvetenskap var länge den idéhistoriska forskningen ett sorgligt försummat kapitel. Man uppehöll sig i stor utsträckning vid formella analyser och teoretiska spekulationer och skildrade staternas skenliv snarare än någon politisk verklighet. Lika litet som man intresserade sig för den konkreta maktkampen bakom författningarnas fasader, lika litet intresserade man sig för den idékamp, som var maktkampens korollarium.

En förändring härvidlag inträdde först tämligen sent på detta århundrade. Den som mer än någon annan har äran av den svenska statsvetenskapens omorientering i idékritisk riktning är utan tvekan Herbert Tingsten. Med osedvanlig energi, skarp-sinnighet och stilistisk briljans har han ägnat sig åt idépolitiska problemställningar inom statskunskapen; både kvantitativt och kvalitativt saknar hans produktion i detta avseende motstycke hos oss. Redan i det standardverk, »Demokratiens seger och kris», som kan sägas beteckna hans genombrott som forskare finner man utmärkta idépolitiska analyser, som även sedan innehållet i övrigt till stor del blivit föråldrat bibehållit sitt värde. »Den nationella diktaturen» och i än högre grad »De konservativa idéerna» vittnar liksom längre fram »Demokratiens problem» och »Idékritik» om hans sällsynta förmåga att på

en gång populärt, sakligt och personligt utreda ideologiska problem.

Hans klassiska verk på området är emellertid det i alla avseenden monumentala »Den svenska socialdemokratiens idéutveckling», där ett grundläggande forskningsarbete kombineras med analyser av mönstergill objektivitet och skärpa. Det har länge känts som en brist att någon liknande översikt över den svenska konservatismens idéutveckling inte förelegat — i sin bok om »De konservativa idéerna» behandlar Tingsten inom parentes sagt inte alls svenska förhållanden. Till en del har bristen fyllts genom Gunnar Heckschers två volymer om »Svensk konservatism före representationsreformen», men den snarast viktigare perioden från 1865 till våra dagar har i stort sett varit oarbetad. Även denna brist har emellertid nu på väsentliga punkter avhjälpits genom några i år utgivna idépolitiska arbeten av på det hela taget mycket hög kvalitet, nämligen Nils Elvanders gradualavhandling »Harald Hjärne och konservatismen» samt Mats Kihlbergs och Donald Söderlinds »Två studier i svensk konservatism 1916–22». I varje fall två av författarna är klart radikala, Elvander socialdemokrat, Kihlberg liberal, men de tycks med framgång ha tagit Tingsten till förebild i sitt idépolitiska författarskap både när det gäl-

ler stringens och saklighet. Det finns inte skymten av karikatyr i deras framställningar, knappast ens en antydning till polemik; de fyller bägge högt ställda krav på objektivitet.

Nils Elvanders nära 500 sidor digra avhandling bär undertiteln »Konservativ idédebatt i Sverige 1865–1922». Den rör sig alltså inte bara om Harald Hjärne, även om han får dominera skildringen som dess suveräne centralgestalt; Elvander ägnar också uppmärksamhet åt exempelvis Chr. J. Boström, Hans Forsell och Rudolf Kjellén. Genom att på detta sätt samtidigt utvidga och begränsa sitt ämne har Elvander i förväg brutit udden av den kritiska invändning, som annars kunnat riktas mot honom för att ha försummat Hjärnes rent historiska författarskap vid analysen av hans politiska idéutveckling. Att dylik kritik ändå framförts och därtill i lika kategoriska som ovetliga ordalag kan under sådana omständigheter endast återfalla på vederbörande recensent själv. Det är inte Hjärne som historisk tänkare utan som konservativ idépolitiker Elvander åtagit sig att behandla. Svårare att bemöta är naturligtvis det påpekande, som gjorts av en av Hjärnes få kvarlevande lärjungar — professor Torsten Gihl — nämligen att man inte kan bilda sig någon uppfattning om vare sig räckvidden eller arten av Hjärnes idépolitiska inflytande med ledning av vad han publicerat på området. Långt viktigare än några skrifter var enligt Gihl — och man har ofta tidigare hört samma synpunkt framföras från andra Hjärne-lärjungar — Hjärnes muntliga utläggningar vid seminarier och postseminarier, vid sammanträden med Historiska Föreningen i Uppsala och efterföljande samkväm. Då utformades en idékrets, som övertogs av hans lärjungar och sedermera i märklig grad satt sin prägel på en

hel konservativ generations tänkande i vårt land. Gihl vill f. ö. ifrågasätta om man överhuvud taget kan beteckna Hjärne som en »ideolog», en politisk teoretiker. Enligt hans mening var Hjärne forskare och vetenskapsman, inte politiker och omfattade som sådan en viss samhällsåskådning snarare än en viss politisk doktrin. Detta är måhända att tvista om påvens skägg. Uppenbart är i varje fall att Elvander knappast kan lastas för att han inte själv suttit vid Hjärnes fötter utan fått nöja sig med att ta del av den muntliga Hjärne-traditionen i homeopatiska doser. Det är beklagligt, men går inte att göra något åt. Vidare är det ju ett faktum att Hjärne själv gjorde en aktiv politisk insats — låt vara i huvudsak från sin molnhöljda Olymp, men man får dock inte glömma att han från dess höjd sänkte sig ända ned i riksdagen och förmodligen var besviken över att hans direkta politiska inflytande inte blev större än det var. Även om hans praktiskt-politiska verksamhet innebar något av en antiklimax både för honom själv och andra, hindrar inte detta att han var en betydelsefull politisk faktor genom det inflytande han kom att utöva över det konservativa tänkandet i Sverige. Även så tillvida måste alltså Elvanders uppläggning av sin Hjärne-studie anses fullt försvarlig och riktig.

Efter en allmän översikt över den europeiska konservatismen 1870–1918 övergår Elvander till att behandla svensk konservatism från representationsreformen till 1890-talet. Särskilt ingående uppehåller han sig i detta avsnitt vid Chr. J. Boströms bisarra men under lång tid tongivande statsfilosofi samt vid Hans Forssells tankar om självstyrelse. Hos Forssell finner man, framhåller Elvander, den för högerfrihandlarna typiska utformningen av syntesen

mellan konservatism och gammalliberalism. Han förenade en konservativ samhälls- och kulturuppfattning med en klar bekännelse till den ekonomiska liberalismen. Med en viss förenkling kan hans åskådning karakteriseras som politiskt konservativ och ekonomiskt liberal. Av mer än kuriositetsintresse är i belysning av vår tids erfarenheter den oro Forssell redan i början på 1880-talet uttryckte vid tanken på konsekvenserna av en alltför långtgående socialpolitik. Socialförsäkringsreformerna, profeterar han, kommer att dra med sig byråkratisering, höga skatter och skärpta lönestrider. Tanken på statshjälp för alla slags olyckor leder direkt in i statssocialismen; konsekvent tillämpad skulle dess princip innebära statlig reglering av arbetslönen. En arbetarpensionering skulle enligt Forssell vara det första steget mot ett allomfattande och oerhört dyrt tvångsförsäkringssystem; man skulle tvingas avhända sig dispositionsrätten över sitt sparade kapital; pensionsavgifterna skulle bli en förhatlig extraskatt. Nära 80 år i förväg såg Hans Forssell för sin inre blick ATP:s spöke avteckna sig vid framtidens horisont. Och han utbrister, att man förr eller senare måste »återkomma till den insikten, att ekonomisk förtänksamhet måste utgå från individens egen känsla av ansvar, att statsmakten skadar i stället för att gagna, om den genom sina åtgärder försvagar denna individuella ansvarighet och att statens förmåga att främja individens ekonomiska välfärd häri möter sin oöverstigligen gräns». Det är som om man hade hört hr Hjalmarson.

I Forssells självstyrelsetanke, skriver Elvander, förenas konservatismens statsideal och pliktmoral med gammalliberalismens människoideal. Forssell menade att den självständige,

oberoende medborgaren främjar det allmänna bästa genom sin fria självverksamhet i hägnet av en stark överprivatintressen upphöjd statsmakt. Individens skall tillvarata sina egna ekonomiska intressen utan inblandning av den statliga byråkratien, men får då inte heller fordra att staten skall åta sig att tillgodose den. Den enskilde medborgaren erhåller förmåner och rättigheter av samhället endast i den mån han är beredd att uppfylla personliga plikter i självstyrelsens tjänst.

Från denna av den tyske juristen och historikern Rudolf v. Gneist influerade självstyrelseideologi går en förbindelselinje direkt till den unge Harald Hjärnes åskådning. I vad mån denna åskådning i så hög grad som Elvander vill göra gällande verkligen präglades av Gneist kan diskuteras. Att tala om ett tyskt inflytande i sammanhanget är i varje fall en sanning med modifikation eftersom Gneist, vilket bl. a. påpekats av Gihl, i huvudsak hämtade sina ideal från engelsk författningshistoria. Hur som helst: kärnpunkten i den unge Hjärnes åskådning är det oupplösliga sambandet mellan plikter och rättigheter, varvid Hjärne lade starkare tonvikt vid plikterna än Forssell och Gneist. Ur denna åskådning härleds direkt parollen »Försvar och reformer», som alltsedan Hjärne vid 90-talets ingång formulerade den, förblivit en ledstjärna för svensk konservatism. Den, som åtnjuter större rättigheter och förmåner bör åta sig tyngre plikter; den som åläggs plikter kan göra anspråk på ökade rättigheter — detta var grundtanken i programmet »Försvar och reformer». Medan Gneist och efter honom Forssell främst tänkt på utövning av förtroendeuppdrag i den lokala självstyrelsen, när de talade om plikter, blev för Hjärne värnplikten den viktigaste formen av plikt-

uppfyllelse. När Hjärne ville sätta fullgjord värnplikt som villkor för rösträtt var det hans eget personliga bidrag till självstyrelsetanken. Ingen kan förneka att Hjärne därmed införde ett nytt och viktigt element i den politiska debatt, som på 90-talet rörde sig om försvars- resp. rösträttsfrågan. För högern föll det sig lika naturligt att tala om fosterländska plikter som för vänstern att tala om individens rättigheter; det vittnar om Hjärnes framsynthet och storlinjighet att han förmådde skapa en syntes av dessa krav genom att sammankoppla rösträtten med värnpliktens fullgörande. Ur den synpunkten är det av mycket underordnat intresse hur han under det närmast följande decenniet manövrerade mellan vad som då ansågs vara »konservativa» och »liberala» ståndpunkter. Det väsentliga är att det program, han propagerade för kom att bli vägledande för det konservativa tänkandet. Han var klart reformvänlig, men byggde på en konservativ grundåskådning. Tonvikten låg dock hela tiden på pliktuppfyllelsen: »All politisk makt alstras och upprätthålles av uppoffring, ej av samfällid eller enskild egennytta.» Det är från denna utgångspunkt han säger sig föredra »en styrande aristokrati jämte den allmänna rösträttens och värnepliktens demokrati och även framför en sådan demokratisk herravälde». Vad han satte sitt hopp till var »en statsarbetets adel, öppen för vem som helst, den där vore hugad och duglig att åtaga sig drygare mödor och personliga offer än de honom närmast ålagda och i mån av dessa fullgjorda mödor och offer finge sig än tyngre lagligt ansvar ålagt med åtföljande högre politisk makt än andra. Alltså icke en rättigheternas utan en pliktens aristokrati, icke en betjänad och belönad, utan en tjänande och i anspråk tagen aristokrati.»

krati.» Dessa ord gav eko i den litteratur som skulle framgå ur den nationella renässansen på 90-talet och efter sekelskiftet och som starkt bidrog till att forma en ung patriotisk studentgenerations syn på samhällsarbetet.

När man tar del av hans kulturpolitiska uttalanden från denna tid är det av intresse att notera med vilken kraft han slår vakt kring principen om forskningens frihet. Redan tidigt hade han uttalat att tvivlet på allt och alla måste vara den livsluft som skall bringa de akademiska studierna att trivas — en djärv förklaring i det oscariska Sveriges akademiska värld där den till slentrian förvanskade traditionen i hög grad dominerade. Nu återkom han till tanken att »den enda auktoritet, som den vetenskapliga diskussionen har att böja sig för är sanningens, den logiska bevisningens och den uppriktiga undersökningens auktoritet». Fullt konsekvent reagerade han samtidigt mot uniformitet och statlig dirigering av skolan. Vad staten gör utöver att den garanterar ett för alla gemensamt kunskapsminimum inom den ena eller andra skolformen »främjar snarast den ofrukthara medelmåttans herravälde». Och vidare: skolan kan aldrig skapa »en social jämlikhet eller en klassordning, som icke samhället självt genom sin egen verksamhet förmår utveckla och befästa». Bildningens socialt utjämnande verksamhet främjas bäst av den fria folkupplysningen. Liksom Hans Forssell såg ATP, såg Harald Hjärne grundskolan som en spöksyn mot horisonten.

Efter sekelskiftet utvecklades Hjärne alltmer i konservativ riktning. Under unionsdebatten från sekelskiftet och fram till unionsupplösningen 1905, i vilken han gjorde betydelsefulla inlägg, intog han emellertid en hållning som skarpt avviker från de

extrema högernationalisternas. Hjärnes bedömning är kyligt realpolitisk. Han ansåg att unionen till följd av de ständiga eftergifterna från svensk sida förlorat allt värde för Sverige, att Sveriges trygghet i förhandenvärande läge var det enda viktiga och att man följaktligen borde eftersträva en fredlig uppgörelse på för Sverige så fördelaktiga villkor som möjligt. Därmed kommer han i en klar motsatsställning till Rudolf Kjellén, som Elvander ägnar nästa större avsnitt i sin avhandling. Medan för Hjärne rättsstaten är det centrala begreppet i hans samhällsåskådning är det för Kjellén nationen, folket som levande organism. Kjelléns övertagande av den romantiska politiska spekulati- onens grumliga organismbegrepp ledde honom småningom till en rent biologisk syn på statslivet — som på visst sätt föregrep både Spenglers och Toynbees. Historien är enligt Kjellén dominerad av »blinda, naturliga lagar. Nationerna som sådana äro i grunden rena naturväsen, som i historien vilja icke objektiv sanning och rätt utan *sig* och *sitt*.» Det var denna veritabla naturalism i hans statsåskådning som efterhand ledde Kjellén ut på »geopolitikens» gungfly och kom honom att förlora sig i resonemang präglade av den mest tygellösa godtycklighet. Vilket inte hindrar att även han hade sina ögonblick av visionär klarsyn, som när han spådde att framtiden tillhör socialismens kollektivistiska idé, präglade begreppet nationalsocialism, förklarade att den ryska bolsjevismen blir demokratins logiska och organiska konsekvens, och tyckte sig skymta »skuggan av den annalkande Caesar» över demokratiernas ruiner.

Mot denna bakgrund förefaller det en smula egendomligt att Tingsten i sin f.ö. mycket lovordande recension av Elvanders bok tycks benägen

att i viss mån likställa Hjärne och Kjellén. Den sanna staten och det sanna folket var, menar Tingsten, Hjärne och Kjellén i jätteformat. Alldeles oväsentligt är det väl dock icke att Hjärne med sitt utpräglat skeptiska och kritiska intellekt stod alldeles främmande för Kjelléns nationalistiska fantasterier, som framsprungit ur ett lyriskt-entusiastiskt temperament helt väsenskielt från Hjärnes. I själva verket utvecklades Hjärne, som Elvander i fortsättningen av sin bok övertygande visar, till en ren »antinationalist». Ett intressant uttryck för detta är att han i motsats till Kjellén bestämt avvisar alla diskriminerande rasföreställningar: »Det lönar sig ej att allvarsamt lyssna på sådana predikanter, som vilja förmena oss att sätta tillbörligt värde på hyggligt och hederligt folk av allehanda tungomål, raser och kulörer.» Den nationella överspändheten betraktade han som rent kulturfientlig. Det innebar givetvis inte, att han inte kände sig som patriot. Men patriotismen, fosterlandskänslan var, som Elvander påpekar, för Hjärne något helt annat än nationalismen. Hjärne kallade fosterlandskänslan »den politiska plikt-känslan» och såg i den en värdefull och nödvändig kraft i folkens liv. För patriotismen är minnen och traditioner den naturliga gro- grunden, de främjar en nödvändig förnyelse i stället för att hindra den. Sveriges viktigaste tradition var vakt- hållningen mot öster, däri låg Sveriges världshistoriska uppgift. Men man får å andra sidan inte utan vidare acceptera de historiska minnena, utan motiverade omvärderingar kan de »lätt förvandlas till ett dött kapital, som sjunker i så väl vetenskapligt värde som i uppfostrande och stärkande kraft». Dock — och tillägget har fått påfallande aktualitet i våra dagars Sverige — detta gäller inte

om »sådana 'omvärderingar', som icke innebära något annat än taxeringsmannens ofrivilliga värdesättning av sin egen trångbröstade enfald». Hjärne vände sig också med skärpa mot den moderna radikalismens strävan att inrikta historieundervisningen på ekonomisk och kulturell historia på bekostnad av krig och utrikespolitik. Historiens vetenskapliga bedrivande i Sverige hotades nu, varnade han, av de politiserande folkskollärarnas »vurmande strävan efter intellektuell jämnstrukenhet och didaktisk skolning i officiellt fastslagna läxor». Mot »hr Chronschougs nivellerande anstalter» måste historikerna sätta sin »pliktoppfyllelse i fosterlandets tjänst» och försvara de svenska minnena mot okunniga och illvilliga angrepp. »Att hävda de historiska minnenas uppfostrande och förpliktande kraft betyder ett värn för folkets självständighetskänsla och dugande arbetshåg.» Man har en känsla av att orden har än större aktualitet i dag än för ett halvsekel sedan.

»Hänvisningarna till oföränderliga rasanlag och nationalkaraktärer», skriver Hjärne med formuleringar som borde avlocka Tingsten ett om ock motvilligt erkännande, »betyda egentligen ingenting annat än skeva slutsatser ur kännedomen om folkens hittills genomgångna öden, utgöra inga förklaringar, allenast ytliga försök att ersätta sådana med svävande, lärt klingande slagord». Det är i stället den upplevda historien, av de historiska minnena alstrade känslor och föreställningar som bestämmer folkens inriktning.

Vakthållningen mot öster blir ett återkommande tema i Hjärnes senare förkunnelse. Redan i början av 1880-talet hade han förutsett revolutionära omstörtningar i Ryssland, resulterande i en stor konflikt med Europa och hävdat att Ryssland är vår ende

möjliga fiende. Den brittiska federationen i förbindelse med Förenta Staterna ansåg han som den enda givna grundvalen för ett fredsförbund mellan alla fria folk på jorden. Brister den grunden har vi att vänta en allt starkare och brutalare militarism. Vad Sveriges politik angår kan neutraliteten inte vara huvudsaken. Det väsentliga är »upprätthållandet av rikets självständighet och berättigade intressen, vare sig med eller utan neutralitet. Om vi med kall blick betraktar den nuvarande situationen kunna vi omöjligen haka oss fast vid neutraliteten såsom det enda räddningsankaret i nödens stund.» Den oskuldsfulla isoleringen blir allt svårare även för de fredligaste stater. — Dessa synpunkter framfördes 1908, men förefaller även de att ha om möjligt större aktualitet i dagens läge. Utifrån Hjärnes åskådning om Sveriges mission i österled var det naturligt att Finlands frigörelse från Ryssland för honom var en epokgörande händelse, som innebar att en ny svensk stat, en del av det gamla svenska riket återuppstod på andra sidan Östersjön. Sverige borde inte äventyra freden och den framtida grannsämjan med Finland genom att kräva Åland. Hjärne sätter traditionalismen, hänsynen till de historiskt givna gränserna och den historiska gemenskap, som förenar Sverige och Finland framför principen om nationernas självbestämmanderätt. Det avgörande för honom är att han ser den självständiga staten Finland som en bärare av en svensk rätts- och kulturtradition. Och inför det nya hotet från öster, i bolsjevismens skepnad, är samhörighet och samförstånd med Finland viktigare än någonsin. Den moskovitiska imperialismen återuppstår under världsrevolutionens täckmantel. Den underkuvande och erövrande tvångsmakten är alltjämt hu-

vudsaken i Ryssland. Inför utsikten av fortsatt påtryckning från Ryssland anbefalldes Hjärne svensk försvarssamverkan med Finland och vänskapliga förbindelser med de nya baltiska staterna.

Sveriges mission i österled var för Hjärne en del av hans Europa-tanke, en tanke som alltmer kom att dominera hans föreställningsvärld. Det var typiskt, att när han höll föredrag vid 200-årsminnet av Carl XII:s död, han betitlade det »Carl XII från europeisk synpunkt». I detta föredrag förekommer bl. a. följande passus, framdragen av professor Gihl såsom betecknande för själva kärnan i Hjärnes historiesyn: »Det är blott en modern och ohistorisk illusion, när man inbillar sig att det nyare Europa kommit till genom en sammanslutning under folkrättens hägn av ursprungligen självständiga stater och nationer. Europas enhet går före alla partikularistiska självständigheter, visserligen i allt väsentligt ett ideal, som aldrig nått sin fulländning i verkligheten, men dock ett ideal, som innebar rättens och kulturens krav på herravälde över söndringens och våldets aldrig på jorden dämpade lustar.» Europas aldrig helt utplånade enhet, blev som Gihl understryker, ett ledmotiv i Hjärnes senare författarskap. Det var den enhet som vilade dels på den gemensamma kulturen, dels på den ursprungliga politiska enhet som omgärdat denna kultur, det romerska riket som fick en arvtagare i medeltidens katolska kyrka. På denna ursprungliga enhet berodde det att efter reformationen ett samband upprättades mellan de numera »suveräna» staterna så att dessa kom att bilda ett »statssamfund». Hjärne såg, betonar Gihl, ett positivt värde i Europas enhet. Han satte sitt hopp till att Europas kulturella gemenskap och det historiskt betingade, rättsliga

och politiska sambandet mellan staterna i det europeiska statssamfundet skulle kunna motstå såväl de nationalistiska splittringstendenserna som hotet från öster. I detta sammanhang hade Sverige sin naturliga uppgift att fullgöra. — Även när det gäller Europa-idén har Hjärne varit en vägledare för det konservativa tänkandet i vårt land.

Efterhand kom Hjärne — sannolikt nedstämd av de olycksbådande tendenserna i samhällsutvecklingen efter sekelskiftet att i viss mån modifiera innebörden i sin gamla paroll »Försvaret och reformer». Han varnar nu — liksom tidigare Forssell — för »att staten genom en beskäftig och misslyckad omvårdnad, i samband med ett lika olämpligt ehuru välment tvång undergräver medborgarnas självständiga ansvarskänsla och arbetsförmåga.» En sådan utveckling skulle äventyra folkets försvarskraft. »Hur kan man begära, att människor, som vant sig vid att kasta sina egna bördor på staten och ständigt vädja till dess understöd, skola i den gemensamma farans stund visa sig mäktiga av självuppoffring och dådkraft?» Han fann att högern genom sin strävan att upprätthålla medborgarnas självständighet hade »övertagit det bästa av den gamla, den äkta, den aldrig förfallande liberalismens arv, under det att det moderniserade frisinnet i sin oklara sociala nitälskan alltmer prisgiver sina ursprungliga grundsatser åt socialistiska tvångstankar». Uppstår tvekan om den rätta avvägningen mellan försvar och försäkring måste försvaret »taga försteg såsom oundgängligt för fäderneslandets tillvaro». Går landets självständighet förlorad är de sociala framstegen intet värda.

När man på detta sätt går igenom Hjärnes tankevärld återfinns man praktiskt taget alla de hörnpelare på

vilka modern svensk konservatism bygger. Elvanders avhandling har många förtjänster, men framför allt den att i ljuset ha framdragit, analyserat och systematiserat Harald Hjär-

nes politiska åskådning, som betytt mer än någon annans för utformningen av det idéprogram, som i dag är — eller borde vara — den svenska högerns.

VÅRT FÖRSVAR UNDER 60-TALET

Av fil. dr ALF ÅBERG

I en aktuell skrift »Fred och försvar under 60-talet» (Generalstabens litografiska anstalts förlag, pris 24: —) har åtta personer i ledande ställning velat hylla generalen Nils Swedlund, sedan han hösten 1961 avgått ur aktiv tjänst som överbefälhavare. Det är en innehållsrik och vittspännande bok, vars bärande tema kan vara svårt att fånga i en kort recension. För att nysta upp tråden kan det för en gångs skull vara klokt att börja bakifrån.

Den avslutande artikeln har viceamiral *Stig H:son Ericson* som författare. Den heter helt enkelt »Att vara svensk officer» och är ett av bokens ur alla synpunkter bästa och intressantaste bidrag. Författaren erinrar om hur totalt officersyrket förändrats under de senaste decennierna. De officerare som var unga »i vulgärpacifismens tunga drivhusluft på 20-talet» gick helst civilklädda på Stockholms gator. »Glåpord och hånfulla kommentarer fransade upp kanter på självförtroendets uniformer.» Beredskapen och det kalla kriget har nu gjort försvaret till en självklar del av samhället och medfört en gynnsam strukturförändring inom befälet, men fortfarande är, säger han, officersyrket något av ett kall: en officer måste fortfarande tro på dess höga mål, eljest är hans liv förfelat. Mer än någon annan yrkesman måste officeren engagera sig och ta ansvar för sina underordnade, han måste kunna utbilda, fostra och inspirera.

Stig H:son Ericson tror inte på något medfött ledarskap — det finns ingen genväg förbi kunskapskravet, hävdar han. Hans uppfattning delas av chefen för försvarshögskolan, överste *Sam Myhrman*, som i en instruktiv artikel full av goda uppslag behandlar ledarutbildningen för totalförsvaret. Han berättar om den nybildade gemensamma militärhögskolan, som skall samordna de stabsutbildade officerarna och de rena teknikerna. Han dröjer särskilt vid försvarshögskolan, där civila och militära kursdeltagare utbildas i samordnande verksamhet. Under dess nioåriga verksamhet har omkring 750 personer genomgått någon av skolans kurser, och antalet ökas ständigt. Det är också ytterst väsentligt, att alla verk och myndigheter, som arbetar i totalförsvaret, får tillgång till utbildade ledare och stabsfunktionärer. De militära befattningshavarna är klart medvetna härom, men på den civila sidan är det mesta ännu ogjort, när det gäller skolningen för det totala kriget.

En förutsättning för denna ledarutbildning är den ökade centraliseringen av krigsmaktens operativa ledning. För överbefälhavarens funktioner i fred och krig redogör generalmajor *Curt Göransson* klart och översiktligt i en artikel, där han särskilt dröjer vid överbefälhavarens långtidsplanering, som i sista hand styrs av statsmakterna. Politiska hänsyn spelar en viktig roll, så i frågan om kärn-

laddningar. Det gehör, överbefälhavaren kan uppnå, beror i sista hand på det stöd han får av försvarsministern. Långtidsplaneringen under 1960-talet kommer att kräva många avvägningar, förutser han.

Om nödvändigheten av långtidsplanering talar också chefen för försvarets forskningsanstalt, generaldirektör *Martin Fehrm*. Han har kallat sitt bidrag »Att följa med i den militärtekniska utvecklingen» och man läser honom med intresse. Vårt försvar befinner sig i ständig förnyelse, och i dag måste vi bestämma oss för att projektera tekniska produkter, som skall gå i serietillverkning först om flera år. Vi måste därför planera på lång sikt och planera väl, och våra tekniska resurser måste sättas in där de ger den största utdelningen.

Uppgiften för vårt försvar är att vara fredsbevarande, att ha en sådan styrka att ett anfall mot oss inte skall löna sig. Detta tema behandlar professor *Gunnar Heckscher* i en välbalanserad och tänkvärd artikel om utrikespolitik och försvar. Det svenska försvaret är inte avsett för något annat än försvar av svenskt territorium. Sveriges alliansfria linje, som är en grundläggande och orubblig förutsättning för försvarspolitik, kräver ett starkt försvar. Nedrustning är endast möjlig om vi kunde känna säkerhet för att andra makter oavsett vår styrka under alla omständigheter var beredda att respektera vår fred och vårt oberoende. Den säkerhet försvaret skapar är alltid relativ, inte absolut, men säkerheten växer med vår totala försvarskraft. I detta sammanhang tar han klar ställning för en svensk beväpning med kärnstridsmedel. Kärnvapen i svensk hand skulle göra försvaret starkare och därmed öka den fredsbevarande effekten, hävdar han. I denna omdebatterade fråga har Heckscher stöd av den militära sakkunskapen.

Hur mycket får Sveriges försvar kosta under 60-talet? Två inlägg i frågan föreligger i boken. Chefen för försvarets fabriksverk, generaldirektören och före statssekreteraren i försvarsdepartementet *Olle Karleby* hävdar i ett väl genomtänkt bidrag, att när det gäller storleken av vår försvarsinsats får inte den ekonomiska utgångspunkten vara grundläggande utan i stället de utrikespolitiska och militärpolitiska kraven. Det är en klar och entydig ståndpunkt. Det är då nedstämmande att läsa vad hans efterträdare som statssekreterare *Karl Frithiofson* har att säga om försvarskostnaderna i sin i övrigt vettiga uppsats om försvarsvilja och fredsvilja. Om skattesänkingsfilosofien drivs framgångsrikt och för långt, kommer självfallet också försvarsanslagen i farozonen, menar han. Man kan knappast tolka hans förklaring på annat sätt än att han vill koppla försvaret samman med den socialdemokratiska högskattepolitiken — en sådan argumentering trodde man annars inte längre var gångbar.

Så långt går inte heller statsminister *Tage Erlander* i sin inledande artikel, där han ger en rätt ensidig historik över socialdemokratiens långsamma acceptering av ett starkt nationellt försvar. Med tanke på de partipolitiskt betingade prutningarna av försvarsanslagen hösten 1960 förefaller det också som en överdrift, när han talar om hur enigheten i försvarsfrågan »springer fram ur en gemensam känsla av vad läget kräver». Mycket av vad han säger i denna elegant essay kan annars delas av alla försvarsintresserade. Artikeln mynnar ut i en förklaring, som kanske kan sägas uttrycka bokens tema: Ingenting har inträffat sedan försvarsuppgörelsen år 1958, som gör den nationella samlingsen i försvarsfrågan överflödig.